

Sebastian Wójcik-Jackowski

 <http://orcid.org/0000-0002-3807-5230>
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydobywanie kruszyw żwirowych z łóżyska wody płynącej

Założenia

Niedawno ukazał się tekst G. Radeckiego pt. *Wydobywanie kopalin z wód powierzchniowych*¹, w którym jego autor skrupulatnie roztrząsa niezmiernie istotne z punktu widzenia prawidłowego gospodarowania wodami zagadnienie wzajemnych relacji Prawa wodnego oraz Prawa geologicznego i górniczego w aspekcie wydobywania kopalin z wód, gdyż obie ustawy w sposób odrębny i niezależny od siebie regulują ten sam rodzaj działalności, budząc przy tym słuszne wątpliwości. Niemniej konieczność spełnienia wymagań z obu tych ustaw jest przedstawiana jako aksjomat zarówno w literaturze, jak i orzecznictwie.

Zasadne wydaje się jednak, w mojej ocenie, postawienie pytania, czy aby na pewno poza sporem powinno pozostawać, że wydobywane w ramach szczególnego korzystania z wód kamienie, żwir, piasek oraz inne materiały (art. 34 pkt 8 pr.wodn.) stanowią złożę kopaliny w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 19 pr.g.g.? Jednocześnie pamiętać należy, iż ewentualne zajęcie stanowiska negatywnego będzie rodziło dalsze konsekwencje, w postaci potrzeby udzielenia odpowiedzi, co do prawnej kwalifikacji owych składników przyrody nieożywionej, a także skutków z niej wynikających dla podwójnej reglamentacji ich wydobywania, w tym możliwości rozdzielenia zakresów odniesienia Prawa wodnego oraz Pra-

¹ Zob. G. RADECKI: *Wydobywanie kopalin z wód powierzchniowych*. „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2018, nr 1—2, s. 97—110 oraz przywołaną tam literaturę i orzecznictwo.

wa geologicznego i górniczego w taki sposób, aby nie stwarzało to kolizji przepisów wskazanych ustaw.

Kruszywa żwirowe

Przede wszystkim zwróćmy uwagę, że mianem złoża kopaliny w art. 6 ust. 1 pkt 19 pr.g.g. określono naturalne nagromadzenie minerałów, skał oraz innych substancji, których wydobywanie może przynieść korzyść gospodarczą. W petrografii (nauce o skałach) skały najczęściej dzielą się na magmowe (powstające bezpośrednio z magmy), osadowe (utworzone z okruchów skał oraz resztek zwierząt i roślin osadzających się na dnie mórz i jezior) oraz metamorficzne (powstałe głęboko pod ziemią w wyniku panującej tam wysokiej temperatury i ciśnienia)². Minerałami są z kolei nazywane pierwiastki lub związki chemiczne będące normalnie ciałem krystalicznym, którego struktura ukształtowała się w toku procesów geologicznych, a pierwotnym procesem mineralotwórczym jest krystalizacja magmy³. Pochodzenia mineralnego są też kruszywa naturalne, rozdrobnione w wyniku erozji skał, występujące w przyrodzie w postaci luźnych okruchów skalnych, możliwych do pozyskania m.in. przez wydobywanie z dna rzek jako kruszywa żwirowe. Dzielą się one na piasek (do 2 mm), żwir (2—63 mm), otoczaki (63—250 mm) oraz mieszanki klasyfikowane (pospółka — kruszywo niekruszone stanowiące mieszaninę piasku i żwiru do 63 mm) i mają podstawowe zastosowanie w budownictwie kubaturowym, liniowym (drogi), do produkcji różnego rodzaju betonów, zapraw oraz w niektórych robotach ziemnych (nasypy)⁴.

Niezależnie zatem od podnoszonych uwag w doktrynie, co do prawidłowości konstrukcji definicji złoża kopaliny⁵, część spośród wymienionych w cytowanym przepisie przesłanek okazuje się spełniona względem kruszyw żwirowych, znajdujących się w korytach cieków rozumianych jako zagłębienie na powierzchni Ziemi utworzone i zajęte przez stale lub okresowo płynącą wodę⁶. Wątpliwości natomiast dotyczą tego, czy zawsze mamy do czynienia z ich nagromadzeniem i czy dochodzi do niego wyłącznie w sposób naturalny.

² <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ska%C5%82a> [dostęp: 23.04.2019].

³ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Minera%C5%82> [dostęp: 23.04.2019].

⁴ Zob. W. KOZIOL, A. CIEPLIŃSKI, Ł. MACHNIAK, A. BORCZ: *Kruszywa w budownictwie. Cz. 1: Kruszywa naturalne*. „Nowoczesne Budownictwo Inżynieryjne” 2015, s. 98—100.

⁵ Zob. A. LIPIŃSKI: *Komentarz do art. 6—9 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze*. „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2017, nr 1, s. 24.

⁶ <https://www.ekologia.pl/wiedza/slowniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/koryto-rzeki> [dostęp: 24.04.2019].

Łóżysko wody płynącej

W znaczeniu językowym przez „nagromadzenie” rozumie się „skupisko”, „dużą ilość czegoś” i „zebranie czegoś w jednym miejscu”⁷. Trudno jednak przyjąć, że w przypadku tego rodzaju materiału w korycie jest on na trwałe w danej lokalizacji i możliwe będzie dokładne sprecyzowanie jego ilości, gdyż mamy do czynienia z elementami rumowiska rzecznego, czyli materiału stałego i rozpuszczonego transportowanego przez rzekę, które dzielą się na toczyny, wleczyny, unosiny, zawiesiny oraz roztwory⁸. Przy czym proces ów posiada zróżnicowany charakter, a zmiana dostawy rumowiska oraz natężenia jego transportu w rzece następuje z rozmaitych powodów. Najczęściej są one wywołane naturalnymi przyczynami środowiskowymi⁹. Ponadto, na warunki sedymentacji (gromadzenia osadów) znaczący wpływ może mieć działalność antropogeniczna polegająca na regulacji koryt¹⁰, wykonywaniu jazów i stopni wodnych¹¹, a także budowie zapór wodnych¹².

W mojej ocenie kluczowe znaczenie dla omawianego zagadnienia należy przypisać temu, skąd ma być prowadzone wydobycie. Oczywiście nie chodzi tutaj o sposób realizacji robót (np. za pomocą koparek pracujących z ładu i znajdujących się na skarpie brzegowej¹³), ale o to, gdzie występuje kruszywo przewidziane do pozyskania. Zwróćmy uwagę, że już w ustawie wodnej z dnia 19 września 1922 r.¹⁴ utworzone w łóżysku wody płynącej przymuliska i odsypiska uważano za odrębny od wody przedmiot prawa tylko wtedy, kiedy wznosiły się ponad wodę przy zwyczajnym (średnim) stanie wody, natomiast gdy sięgały niżej, stanowiły jedynie część łóżyska wody i własność tego, czyją własnością była woda, a jeśli przeszkadzały odpływowi lub żegludze i splawowi, obowiązany do utrzymania wody musiał je znieść¹⁵. Operując pojęciem łóżyska wody,

⁷ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/nagromadzenie.html> [dostęp: 24.04.2019].

⁸ https://pl.wikipedia.org/wiki/Rumowisko_rzeczne [dostęp: 24.04.2019].

⁹ Zob. B. WYŻGA: *Zapis dynamiki przepływu wody i transportu rumowiska w cechach tekstralnych żwirowych osadów korytowych*. „Wszechświat” 2010, T. 111, nr 4—6, s. 127—131.

¹⁰ Zob. M. LIRO: *Wpływ regulacji koryta na warunki sedymentacji osadów na równinie zalewowej dolnego Dunajca*. „Przegląd Geologiczny” 2012, Vol. 60, nr 7, s. 380—386.

¹¹ Zob. R. GŁOWSKI, W. PARZONKA: *Eksploatacja i oddziaływanie zbiornika Brzeg Dolny na rzece Odrze*. „Nauka, Przyroda, Technologie” 2007, T. 1, z. 2, s. 2.

¹² Zob. D. WÓCIK: *Charakterystyka osadów dennych zbiornika zaporowego Dobczyce*. „Ochrona Środowiska” 1991, nr 1(42), s. 31—34.

¹³ Odnosnie do szczegółowych rozwiązań w zakresie rozwoju technologii wydobywania kruszyw zob. W. KOZIOL, Ł. MACHNIAK: *Podwodne kopanie. Rozwój technologii wydobywania kruszyw żwirowo-piaskowych spod wody*. „Surowce i Maszyny Budowlane” 2011, nr 3, s. 20—26.

¹⁴ Dz.U. 1928, nr 62 poz. 574 ze zm.

¹⁵ Por. Z. GÓRNIŚIEWICZ: *Utrzymanie wód i ich brzegów*. „Gospodarka Wodna” 1937, nr 2, s. 85.

uwypuklono, jak sądzę, przyczynę leżącą u podstaw zdecydowania się przez ustawodawcę na wprowadzenie specyficznej konstrukcji prawnej funkcjonującej po dziś dzień, kiedy to woda płynąca decyduje o własności gruntu¹⁶, a nie na odwrót. Łožysko stanowi bowiem zmienną, na skutek działalności nurtu rzeki (meandrowanie, przemieszczanie osadów, podcinanie brzegów) i stanów wody (powodzi i posuchy), część dna doliny rzecznej zajmowaną przez wodę, na którą składa się koryto rzeczne i terasa zalewowa, a przy stabilnych stanach wód oraz w potokach górskich często tożsame jest z korytem¹⁷.

Wydaje się więc, że kruszywa żwirowe znajdujące się w zajmowanym przez wody korycie będą swego rodzaju częścią składową szeroko pojętego ciekę wodnego (wód) jako odrębnego przedmiotu własności (art. 211 ust. 1—4 pr.wodn.)¹⁸, rzutując na parametry hydrauliczne¹⁹, a także dzieląc jego los wraz z gruntem pokrytym wodami, po którym przemieszczają się wskutek zjawisk zachodzących w trakcie spływu wód, przez co z kolei nie powinny być, w mojej ocenie, uznawane za część składową gruntu²⁰. Nie tworzą one zatem z tej przyczyny również złoża²¹, w odróżnieniu od kruszyw formujących jako budulec naturalne wyspy, przymuliska oraz odsypy żwirowe, stanowiące własność właściciela gruntów pod wodami, a nie właściciela wód (art. 224 pr.wodn.), czy też nanoszonych sukcesywnie na terasę zalewową podczas przejścia fali powodziowej, w tym w postaci materiału osiadłego na terenach starorzeczy pozostających własnością dotychczasowego właściciela wód (art. 225 pr.wodn.), które wraz z upływem czasu ulegają niekiedy całkowicie załadowaniu, a nowa trasa wyźłobiona przez wody płynące i wyznaczona poprzez ustalenie linii brze-

¹⁶ Zob. art. 216 ust. 1 pr.wodn.

¹⁷ <https://www.encyklopedialesna.pl/haslo/lozysko-rzeki/> [dostęp: 24.04.2019].

¹⁸ Prawodawca posługuje się terminem „własności wód”, choć ma świadomość, że nie jest to własność w klasycznym, cywilistycznym ujęciu. Czyni to jednak z tego powodu, aby związkowi pomiędzy podmiotem prawa a przedmiotem prawa nadać taki sam charakter, jak ma to miejsce w prawie cywilnym. Właściciela łączy bowiem z rzeczą szczególnego rodzaju więź normatywna, która przyznaje mu najszersze uprawnienia związane z tą rzeczą. Por. B. RAKOCZY: *Prawo wodne. Komentarz*. Warszawa 2013, s. 75.

¹⁹ Odnośnie do hydrauliki rzek zob. S. BEDNARCZYK, R. DUSZYŃSKI: *Hydrauliczne i hydrotechniczne podstawy regulacji i rewitalizacji rzek*. Gdańsk 2008, s. 15—82.

²⁰ Odnośnie do pojęcia części składowej gruntu w aspekcie trwałego z nim związania zob. L. BYLIKI: *Nieruchomość rolna i gruntowa w polskim porządku prawnym*. „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2015, T. 1(21), s. 169.

²¹ Abstrahując od tego, że również złoża nie tyle stanowią część składową gruntu, co część gruntu. Zob. A. AGOPSZOWICZ: *Prawo wydobywania kopalin*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1966, z. 28(3), s. 24. Przedstawiony pogląd zachowuje w części aktualność, pomimo zmian ustawowych, jakie miały miejsce w międzyczasie, za wyjątkiem kwestii związanych ze złożami objętymi własnością górnictwem, do których jednak nie należą kruszywa naturalne, gdyż jako niewymienione art. 10 ust. 1 i 2 pr.g.g. są objęte prawem nieruchomości gruntowej, w myśl ust. 3 tegoż artykułu.

gu jako grunt pokryty wodami²², oddala się od nich nieraz na dość znaczne odległości²³.

Wydobywanie kruszyw żwirowych jako szczególne korzystanie z wód

W świetle poczynionych ustaleń wydobywanie kruszyw żwirowych z wód to szczególne korzystanie z wód w rozumieniu art. 34 pkt 8 pr.wodn., czyli działalność wymagająca zgody wodnoprawnej udzielanej przez wydanie pozwolenia wodnoprawnego (art. 388 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 389 pkt 2 pr.wodn.)²⁴. Pozyskiwanie natomiast takiego samego materiału poza korytem będzie traktowane jako wydobywanie ze złoża kopaliny²⁵, na co niezbędne jest uzyskanie koncesji (art. 21 ust. 1 pkt 2 pr.g.g.). Nie wyłącza to konieczności ewentualnego dysponowania pozwoleniem wodnoprawnym, ale już nie na szczególne korzystanie z wód. Chodzi mianowicie o uprawnienie do lokalizowania nowych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko²⁶ na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią²⁷ (art. 390 ust. 1 pkt 1 lit. a pr.wodn.), bądź o zmianę ukształtowania terenu na gruntach przylegających do wód, mającą

²² Więcej na temat wyznaczania linii brzegowej zob. A. BIEDA, J. JASIOLEK: *Linia brzegowa*. „Nowa Geodezja w Praktyce” 2012, nr 1, s. 52—56.

²³ Wydaje się, że przy dokonywaniu oceny, czy kruszywo żwirowe stanowi część składową konkretnej nieruchomości gruntowej, pomocnym może okazać się w pewnym stopniu wyrok SN z dnia 13 kwietnia 2018 r., I CSK 522/17, OSNC2019/2/22, System Informacji Prawnej LEX nr 2486856, w sprawie sporu dotyczącego hałdy pokopalnianej, która została rozebrana i zutylizowana przez wykonawcę podczas budowy autostrady A1. W ocenie sądu materiał skalny stanowiący odpad pogórnicy może wszak być uznany za część składową nieruchomości gruntowej, na której zalega, jeżeli uzasadnia to jego ciężar i objętość oraz stopień zintegrowania z otoczeniem i środowiskiem przyrodniczym, a także koszt i długotrwałość jego usunięcia. Zob. <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/I%20CSK%20522-17-1.pdf> [dostęp: 25.04.2019].

²⁴ Zgodnie z art. 397 ust. 3 pkt 1 lit a tiret szóste pr.wodn. organem właściwym w rozumieniu k.p.a. w sprawie zgód wodnoprawnych jest dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej Wód Polskich w sprawach pozwoleń wodnoprawnych, o których mowa w art. 388 ust. 1 pkt 1 pr.wodn., na wydobywanie z wód powierzchniowych, w tym z morskich wód wewnętrznych wraz z wodami wewnętrznymi Zatoki Gdańskiej oraz wód morza terytorialnego, kamienia, żwiru, piasku oraz innych materiałów, a także na wycinanie roślin z wód lub brzegu.

²⁵ To, że piaski i żwiry są kopaliną, pomimo braku ustawowej definicji samej kopaliny, dowodzi w sposób jednoznaczny ich literalne wymienienie pod lp. 33 w załączniku do Prawa geologicznego i górniczego zawierającym stawki eksploatacyjne.

²⁶ Zob. § 2 ust. 1 pkt 27 lit. a oraz § 3 ust. 1 pkt 40 lit. a tiret drugie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz.U. 2019, poz. 1839).

²⁷ Odnośnie do obszarów zagrożenia powodzią zob. art. 16 pkt 34 lit. a—d pr.wodn.

wpływ na warunki przepływu wód, o czym mowa w art. 389 pkt 8 pr.wodn. (terasa zalewowa, starorzecze).

Ponadto, sięgając do sensu poszczególnych wyrazów w ramach posługiwania się wykładnią językową²⁸, dostrzec wypada, że zastosowana w Prawie wodnym nomenklatura względem wydobywania kruszyw (kamień, żwir, piasek), poprzez użycie w treści art. 34 pkt 8 pr.wodn. zwrotu „z wód powierzchniowych”, w obliczu wykazanego nader ścisłego ich związku z wodami nie wydaje się przypadkowa, co potwierdza użycie przyimka „z” łączącego się z dopełniaczem w rozumieniu wskazywania na punkt wyjścia ruchu przestrzennego, zwłaszcza znajdujący się wewnątrz czegoś²⁹.

Umacnia przedstawiony kierunek rozumowania również analiza semantyczna art. 23 ust. 1 pkt 2 pr.g.g., w myśl którego wydobywanie³⁰ z gruntów pod wodami śródlądowymi oraz z obszarów, o których mowa w art. 169 ust. 2 pr.wodn.³¹, wymaga uzgodnienia z organem odpowiedzialnym za utrzymanie wód³² oraz opinii organu właściwego do wydania pozwolenia wodnoprawnego. Przedrostek „pod” łączy się z narzędnikiem i wskazuje na położenie w miejscu, nad którym coś się znajduje³³. Uzgodnienie i opinia, odnośnie do zamierzonego wydobywania, nie wyłączają przy tym bez wątpienia konieczności zgłoszenia wodnoprawnego prowadzenia robót w wodach (art. 394 ust. 1 pkt 6 pr.wodn.), jeżeli dostęp do złóż pod wodami ma mieć miejsce od strony koryta, czy też uzyskania wspomnianych wcześniej pozwoleń (związanych z prowadzeniem robót na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią lub skutkujących zmianą ukształtowania terenu na gruntach przylegających do wód mającą wpływ na warunki przepływu wody). Zestawienie art. 23 ust. 1 pkt 2 pr.g.g. z art. 34 pkt 8 pr.wodn. wyraźnie dowodzi więc, że oba przepisy tyczą się wprawdzie tego samego rodzaju działalności (wydobywania), ale już niekoniecznie przedmiotu działalności (kopalina — kru-

²⁸ Zob. A. BIELSKA-BRODZIAK: *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*. Warszawa 2009, s. 23.

²⁹ B. DUNAJ: *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa 2001, s. 595.

³⁰ Cytowany przepis został zmieniony przez art. 516 pkt 1 pr. wodn. W poprzednim brzmieniu art. 23 ust. 1 pkt 2 pr.g.g. była mowa o „wydobywaniu kopaliny”, a nie „wydobywaniu”, co generuje obecnie wątpliwości, odnośnie do przedmiotu wydobywania i wskazuje na rażącą niekonsekwencję ustawodawcy w stosowanej terminologii przy dokonywaniu nowelizacji. Mając aliści na względzie przedmiot regulacji Prawa geologicznego i górniczego, określony w art. 1 ust. 1 pkt 2 tej ustawy, trudno ażeby nie chodziło w dalszym ciągu o wydobywanie kopaliny.

³¹ Czyli obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi 0,2% lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego, obszary szczególnego zagrożenia powodzią, a także obszary obejmujące tereny narażone na zalanie w przypadku uszkodzenia lub zniszczenia: wału przeciwpowodziowego, wału przeciwsztormowego, budowli piętrzącej.

³² Zgodnie z art. 226 ust. 1 pr.wodn. to właściciel wody utrzymuje wody. O tym kto może być właścicielem wód oraz wykonywać w stosunku do nich uprawnienia właścicielskie decyduje z kolei art. 211 i art. 212 pr.wodn.

³³ Ibidem, s. 65.

szywo), tudzież odmiennego miejsca lokalizacji działalności (wody — grunty pod wodami³⁴). Przebieg tejże działalności został zaś uregulowany odrębnie, w zależności od tego czy mamy do czynienia z korzystaniem z wód, co zgodnie z art. 3 pkt. 1 pr.g.g. stanowi przesłankę negatywną do stosowania Prawa geologicznego i górniczego.

Wydobywanie kruszyw żwirowych w ramach utrzymania wód i urządzeń wodnych

Problematyka wydobywania kruszyw żwirowych budziła kontrowersje już w poprzednim porządku prawnym, pod rządami ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne³⁵. W kwestii poboru piasku i żwiru z rzek zwracano uwagę, iż koryta nie mogą być traktowane jako złoża kruszyw i eksploatowane na podstawie koncesji geologicznej. Stabilizację koryt rzecznych można uzyskać, wyłącznie pozostawiając rzekę naturalnym procesom korytotwórczym, a jedynie w uzasadnionych przypadkach poprzez usuwanie odsypisk naniesionych w trakcie powodzi. Ponadto wskazywano, że wydobycie kruszywa w dolinach rzecznych oraz bezpośrednio z koryt cieków powoduje występowanie znaczących zmian morfologicznych, czego następstwem są m.in. zmiany rzeźby terenu (np. wyrobiska poeksploatacyjne) i zmiany stosunków wodnych powodujące obniżenie zwierciadła wód podziemnych. Oprócz tego pobór kruszywa z cieków może zwiększyć erozję wgłębną, co z kolei prowadzi do niszczenia urządzeń i budowli hydrotechnicznych, a w konsekwencji do powstawania zagrożeń powodziowych³⁶.

Wątpliwości dotyczyły zwłaszcza niektórych przypadków wydobycia i odnosiły się zarówno do podstaw jego prowadzenia, jak i praw do pozyskanego materiału. O ile bowiem (zakładając prymat Prawa wodnego) zrozumiałe było dysponowanie kruszywem wydobytym z wód płynących przez podmioty, które legitymowały się pozwoleniem wodnoprawnym, obejmującym tę działalność (art. 122 ust. 1 pkt 1 pr.wodn. z 2001 r.) albo realizację obowiązków związanych

³⁴ Dotychczas wskazywano w literaturze, że w przypadku działalności polegającej na wydobywaniu kamienia, żwiru i piasku w ramach szczególnego korzystania z wód, chodzi w istocie o wydobycie spod wód. Zob. R. MIKOSZ: *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego*. Kraków 2006, s. 33.

³⁵ Dz.U. 2017, poz. 1121 ze zm., dalej: pr.wodn. z 2001 r.

³⁶ Zob. Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Środowiska — z upoważnienia ministra — na zapytanie nr 1229 w sprawie zwiększenia możliwości poboru piasku i żwiru z dna rzek w dorzeczu Wisły i Sanu, udostępnioną na witrynie <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2E7C3732> [dostęp: 25.04.2019].

z wykonywaniem robót (art. 128 ust. 2 pkt 4 pr.wodn. z 2001 r.), a następnie zawarły umowę użytkowania gruntu pokrytego wodami (art. 20 ust. 1 pkt 3 pr.wodn. z 2001 r.), o tyle niejednoznacznie owa kwestia przedstawiała się w razie wydobywania kamienia, żwiru, piasku i innych materiałów oraz wycinania roślin w związku z utrzymywaniem wód, szlaków żeglownych oraz remontem urządzeń wodnych, w aspekcie konkretyzacji sposobu wydobycia i zagospodarowania kruszywa, w tym rozstrzygnięcia o ewentualnej potrzebie alimentacji (zasilania) koryta na innym odcinku, skoro z mocy art. 124 pkt 3 pr.wodn. z 2001 r. nie było wymagane ani pozwolenie wodnoprawne, ani nawet zgłoszenie. Jakkolwiek w pewnym stopniu niedostatki związane z brakiem pozwolenia wodnoprawnego mogły zostać kompensowane poprzez umowę użytkowania gruntu pokrytego wodami, co jednak nie zawsze wchodziło w grę. Warto z tej przyczyny omówić pokrótce problemy związane z usuwaniem kruszywa z czaszy zbiorników wodnych w ramach ich utrzymywania.

W zbiornikach wodnych usytuowanych na wodach płynących własność wód nie przekłada się na własność gruntów pokrytych wodami, które wyznacza się w drodze rozgraniczenia. Przy braku dokumentacji umożliwiającej dokonanie rozgraniczenia jako grunt pokryty wodami powierzchniowymi w granicach urządzenia wodnego wyznacza się natomiast obszar niezbędny dla zachowania ciągłości cieku w przypadku likwidacji tego urządzenia, przyjmując parametry koryta cieku powyżej i poniżej urządzenia, a w przypadku jezior podpiętrzonych — rzędne wody sprzed piętrzenia (art. 221 ust. 2 i 3 pr.wodn.)³⁷. Skądinąd, patrząc przez pryzmat dotychczasowych wywodów, a także biorąc pod uwagę okoliczność, że kruszywo zostaje w nich zgromadzone wyłącznie w efekcie zatrzymania transportu rumoszu rzecznoego na skutek wykonania budowli piętrzącej, powyżej projektowanej rzędnej dna zbiornika pozostaje ono w dalszym ciągu własnością właściciela wód, a nie właściciela urządzenia, niezależnie od tego czy znajduje się ono w czaszy zbiornika na wyznaczonym obszarze czy też poza nim. W obecnym stanie prawnym co prawda wydobywanie kamienia, żwiru, piasku, innych materiałów z wód w związku z utrzymywaniem wód, śródlądowych dróg wodnych oraz remontem urządzeń wodnych, wykonywane w ramach obowiązków właściciela wód wymaga zgłoszenia (art. 394 ust. 1 pkt 12 pr.wodn.), ale wydawałoby się, że nie rozwiewa to wcześniejszych obiekcji w takich stanach faktycznych, kiedy przeprowadzenie remontu urządzeń wodnych nie będzie wynikało z obowiązków właściciela wód³⁸, lecz wyłącznie

³⁷ Pomijam, że w części zbiorników wodnych dokonanie takiego rozgraniczenia nie było potrzebne, gdyż zgodnie z art. 217 ust. 3 pr.wodn. z 2001 r. grunty pokryte wodami nie przeszły w trwałe zarząd podmiotów wykonujących uprawnienia właścicielskie w stosunku do wód płynących, ze względu na ustanowione na rzecz właścicieli tych zbiorników prawo użytkowania wieczystego.

³⁸ Zgodnie z art. 227 ust 1 i 3 pr.wodn. utrzymywanie publicznych śródlądowych wód powierzchniowych oraz morskich wód wewnętrznych polega na zachowaniu stanu dna lub brzegów

właściciela tychże urządzeń³⁹. Niemniej przeczy temu powiązanie treści wspomnianego przepisu z art. 395 pr.wodn., zawierającym katalog czynności niewymagających pozwolenia wodnoprawnego albo zgłoszenia, do którego nie należy wydobywanie kruszywa. Regułą jest więc wymóg dysponowania pozwoleniem wodnoprawnym (art. 389 w zw. z art. 34 pkt 9 pr.wodn.), zaś wyjątkiem konieczność dokonania zgłoszenia (art. 394 ust. 1 pkt 12 pr.wodn.).

Konkluzje

Przedstawiona koncepcja wydobywania kruszywa z wód płynących wydaje się spójna i klarowna, aczkolwiek jej mankamentem jest brak odniesienia do pozostałych wód powierzchniowych, w tym w szczególności śródlądowych wód powierzchniowych stojących⁴⁰. Wszelako nasuwa się pytanie, czy w przypadku wód stojących mamy w ogóle do czynienia z transportem i odkładaniem się rumoszu skalnego? Oczywiście jest, że nie jest to możliwe, a zachodzi wyłącznie ścieranie podłoża i brzegów skalnych większych akwenów (abrazja) oraz gromadzą się na dnie szczątki obumarłych organizmów roślinnych i zwierzęcych żyjących w jeziorach bezodpływowych, co powoduje z upływem czasu ich

oraz na remoncie lub konserwacji istniejących budowli regulacyjnych i jest ono realizowane m.in. przez udrażnianie śródlądowych wód powierzchniowych (usuwanie zatorów utrudniających swobodny przepływ wód oraz usuwanie namulów i rumoszu).

³⁹ Utrzymywanie urządzeń wodnych należy do ich właścicieli i polega na eksploatacji, konserwacji oraz remontach w celu zachowania ich funkcji (art. 188 ust. 1 pr.wodn.).

⁴⁰ Jeśli chodzi o zagadnienie poboru kruszywa z morskich wód wewnętrznych oraz wód morza terytorialnego, pragnę nadmienić, że zgodnie z art. 6 pr.wodn. przepisów ustawy nie stosuje się do morskich wód wewnętrznych oraz wód morza terytorialnego w zakresie, w jakim korzystanie z tych wód oraz gruntów pokrytych tymi wodami jest uregulowane w przepisach ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (Dz.U. 2019, poz. 2169 ze zm.), która z kolei w art. 34 stanowi, iż do poszukiwania, rozpoznawania i wydobywania zasobów mineralnych w polskich obszarach morskich stosuje się odpowiednie przepisy prawa geologicznego i górniczego oraz przepisy dotyczące ochrony środowiska morskiego, bezpieczeństwa żeglugi i życia na morzu. Skądinąd, gwoli przypomnienia, zgodnie z art. 397 ust. 3 pkt 1 lit a tiret szóste pr.wodn. organem właściwym w rozumieniu k.p.a. w sprawie zgód wodnoprawnych jest dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej Wód Polskich w sprawach pozwoleń wodnoprawnych, o których mowa w art. 388 ust. 1 pkt 1 pr.wodn., na wydobywanie z wód powierzchniowych, w tym z morskich wód wewnętrznych wraz z wodami wewnętrznymi Zatoki Gdańskiej oraz wód morza terytorialnego, kamienia, żwiru, piasku oraz innych materiałów, a także na wycinanie roślin z wód lub brzegu. Odnośnie do polskich doświadczeń w eksploatacji kruszyw z dna morskiego zob. W. KOZIOŁ, A. CIEPLIŃSKI, J. GOLE-NIEWSKA, Ł. MACHNIAK: *Eksploatacja kruszyw z obszarów morskich w Polsce i Unii Europejskiej*. „Górnictwo i Geoinżynieria” 2011, z. 4/1, s. 228—229.

stopniowe zamulanie. Zjawisko to występuje również w wodach znajdujących się w zagłębieniach terenu powstałych w wyniku działalności człowieka, niebędących stawami, do których z mocy art. 23 ust. 2 pr.wodn. stosuje się odpowiednie przepisy o śródlądowych wodach stojących. Wobec tego mamy wówczas, moim zdaniem, do czynienia li tylko ze złożem kopaliny i jej wydobywaniem na podstawie Prawa geologicznego i górniczego, a nie Prawa wodnego. Trudno jednak pominąć przepisy ostatniej z ustaw, gdyż są to wtedy jednocześnie roboty w wodach (art. 394 ust. 1 pkt 6 pr.wodn.) albo roboty, do których zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 3 lit. c pr.wodn. stosuje się przepisy o urządzeniach wodnych (wydobywanie z dna), co nie wyklucza zastosowania art. 23 ust. 1 pkt 2 pr.g.g. do wydobywania z gruntów pod wodami śródlądowymi (poniżej dna).

Reasumując, przytoczone argumenty potwierdzają istnienie wątpliwości, zwłaszcza względem tego, czy wydobywane w ramach szczególnego korzystania z wód kruszywa stanowią złożę kopaliny. Istotną okolicznością jest zaś to, czy chodzi o rumosz znajdujący się w korycie, czy też o warstwy kruszywa umiejscowione poniżej dna lub poza skarpami brzegowymi. Ustawodawca pomija — jak widać — tę kwestię, dopuszczając do jego wydobycia na podstawie przepisów Prawa geologicznego i górniczego, choć właściwsze z punktu widzenia prawidłowego gospodarowania wodami wydaje się inne podejście, wskazujące na pierwszeństwo w tej materii przepisów dotyczących korzystania z wód, dające możliwość uniknięcia podwójnej reglamentacji oraz oparcie wyłącznie na uregulowaniach Prawa wodnego, przynajmniej jeśli chodzi o wody płynące. Zagadnienie pozostaje jednak nadal otwarte, a niniejsze opracowanie powinno stanowić przyczynek do rozważenia zmian ustawowych, które uwzględnią w szerszym stopniu specyfikę ruchu rumowiska i jego walor środowiskowy.

Literatura

- AGOPSZOWICZ A.: *Prawo wydobywania kopaliny*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1966, z. 28(3), s. 21—45.
- BEDNARCYK S., DUSZYŃSKI R.: *Hydrauliczne i hydrotechniczne podstawy regulacji i rewitalizacji rzek*. Gdańsk 2008.
- BIEDA A., JASIOLEK J.: *Linia brzegowa*. „Nowa Geodezja w Praktyce” 2012, nr 1, s. 52—56.
- BIELSKA-BRODZIAK A.: *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*. Warszawa 2009.
- BYLICKI L.: *Nieruchomość rolna i gruntowa w polskim porządku prawnym*. „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2015, T. 1(21), s. 165—181.
- DUNAJ B.: *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa 2001.
- GŁOWSKI R., PARZONKA W.: *Eksploatacja i oddziaływanie zbiornika Brzeg Dolny na rzece Odrze*. „Nauka, Przyroda, Technologie” 2007, T. 1, z. 2, s. 1—12.
- GÓRNIŚIEWICZ Z.: *Utrzymanie wód i ich brzegów*. „Gospodarka Wodna” 1937, nr 2, s. 81—88.

- KOZIOŁ W., CIEPLIŃSKI A., GOLENIĘWSKA J., MACHNIAK Ł.: *Eksploracja kruszyw z obszarów morskich w Polsce i Unii Europejskiej*. „Górnictwo i Geoinżynieria” 2011, z. 4/1, s. 215—231.
- KOZIOŁ W., CIEPLIŃSKI A., MACHNIAK Ł., BORCZ A.: *Kruszywa w budownictwie. Cz. I: Kruszywa naturalne*. „Nowoczesne Budownictwo Inżynieryjne” 2015, s. 98—100.
- KOZIOŁ W., MACHNIAK Ł.: *Podwodne kopanie. Rozwój technologii wydobywania kruszyw żwirowo-piaskowych spod wody*. „Surowce i Maszyny Budowlane” 2011, nr 3, s. 20—26.
- LIPIŃSKI A.: *Komentarz do art. 6—9 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze*. „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2017, nr 1, s. 11—31.
- LIRO M.: *Wpływ regulacji koryta na warunki sedymentacji osadów na równinie zalewowej dolnego Dunajca*. „Przegląd Geologiczny” 2012, Vol. 60, nr 7, s. 380—386.
- MIKOSZ R.: *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego*. Kraków 2006.
- RADECKI G.: *Wydobywanie kopalni z wód powierzchniowych*. „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2018, nr 1—2, s. 97—110.
- RAKOCZY B.: *Prawo wodne. Komentarz*. Warszawa 2013.
- WÓJCIK D.: *Charakterystyka osadów dennych zbiornika zaporowego Dobczyce*. „Ochrona Środowiska” 1991, nr 1(42), s. 31—34.
- WYŻGA B.: *Zapis dynamiki przepływu wody i transportu rumowiska w cechach teksturalnych żwirowych osadów korytowych*. „Wszechświat” 2010, T. 111, nr 4—6, s. 127—131.

Źródła internetowe

- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ska%C5%82a> [dostęp: 23.04.2019].
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Minera%C5%82> [dostęp: 23.04.2019].
- <https://www.ekologia.pl/wiedza/slovniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/koryto-rzeki> [dostęp: 24.04.2019].
- <https://sjp.pwn.pl/slovniki/nagromadzenie.html> [dostęp: 24.04.2019].
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Rumowisko_rzeczne [dostęp: 24.04.2019].
- <https://www.encyklopedialesna.pl/haslo/lozysko-rzeki/> [dostęp: 24.04.2019].
- <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/1%20CSK%20522-17-1.pdf> [dostęp: 25.04.2019].
- <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2E7C3732> [dostęp: 25.04.2019].

Sebastian Wójcik-Jackowski

Mining of gravel aggregates from bearing of flowing water

Summary

The study shows the problems associated with the mining of gravel aggregates, due to the emerging doubts about the legal qualification of this type of activity at the interface between the Geological and Mining Law and Water Law. It presents an original approach in order to eliminate them, by attempting a clear dividing line when applying each of the acts in the discussed scope, depending on the actual state of affairs we deal with. Presented considerations are going in the direction of determining whether the stones, gravel, sand and other materials extracted in the particular use of water constitute a mineral deposit, and if not, how they should be treated and what are the further legal consequences of this.

Key words: mineral deposits and their mining, special use of water, gravel aggregates, river debris, bearing of flowing water, water ownership

Себастьян Вуйчик-Яцковски

Добыча нерудных гравийных материалов из русел рек

Резюме

В работе изложены проблемы, связанные с добычей нерудных гравийных материалов, вызванные сомнениями, возникающими в отношении юридической классификации этого вида деятельности на стыке геологического и горного права, а также водного права. Представлен оригинальный подход к их устранению путем четкого разграничения сфер при применении каждого из законопроектов в обсуждаемой области в зависимости от фактического положения дел. Представленные соображения направлены на определение того, являются ли камни, гравий, песок и другие нерудные материалы, извлекаемые в процессе специального водопользования, месторождением, и если нет, то как их следует рассматривать и каковы будут дальнейшие правовые последствия в этом отношении.

Ключевые слова: ископаемые, добыча полезных ископаемых, специальное водопользование, нерудные гравийные материалы, донные наносы, русла рек, право собственности на водные объекты

Sebastian Wójcik-Jackowski

Un'estrazione degli aggregati di ghiaia dal fondo dell'acqua fluente

Sommario

Lo studio mostra problemi legati all'estrazione di aggregati di ghiaia, a causa dei dubbi derivanti dalla classificazione legale di questo tipo di attività all'interfaccia tra la Legge geologica e mineraria e la Legge sull'acqua. Viene presentato un approccio originale per eliminarle, fatto da una prova di divisione nell'uso delle leggi sopraindicate nell'ambito discusso, a seconda della situazione attuale. Le riflessioni presentate hanno lo scopo di determinare se pietre, ghiaia, sabbia e altri materiali estratti con un uso speciale di acqua costituiscano un deposito minerale e, in caso contrario, come dovrebbero essere trattati e quali saranno le ulteriori conseguenze legali a tale riguardo.

Parole chiave: depositi minerali e loro estrazione, uso speciale di acqua, aggregati di ghiaia, detriti fluviali, fondo d'acqua fluente, proprietà d'acqua